

**ДРУГА СЕСІЯ
ШКОЛИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ
"НОВА УКРАЇНА"**

14-18 вересня 2011 року, м. Київ

Вахтанг КІПІАНІ

Редактор сайту «Історична правда»

**ОБРАЗ СИМОН ПЕТЛЮРИ І ПЕТЛЮРІВЦІВ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ТА МАСОВІЙ
СВІДОМОСТІ**

Передусім, дякую керівництву Української бібліотеки ім. Симона Петлюри в Парижі за можливість бути на цій конференції з нагоди 85-ї річниці вбивства головного отамана.

Тема, дослідити яку я взявся, -- «Образ Симон Петлюри і петлюрівців в українських медіа та масовій свідомості», сама по собі могла б бути назвою окремої конференції чи дослідження з залученням істориків, соціологів, спеціалістів з недійних комунікацій, політичних психологів тощо. В моїх силах зняти лише вершки – розставити вішки, на які варто було б звертати увагу при розмові про вкорінення постаті Петлюри, визвольних змагань 1917-1920-х років в Україні та після – в еміграції, та людей, які можна було б збірно назвати петлюрівцями – попри те, що не всі вони, очевидно, так себе ідентифікували.

На жаль, соціологічних досліджень, присвячених саме особі Симона Петлюри знайти не вдалось. Про них немає інформації в інтернеті і розмови з фахівцями з досліджень суспільної думки тут не допомогли. Однак, час від часу прізвище Петлюри фігурує в «збірних солянках» -- дослідженнях, де українцям пропонується визначитись щодо свого ставлення та взагалі знання певних історичних фігур. Треба відзначити, що замовниками цих дослідів є аж ніяк не науковці, які хотіли б знати про суспільство більше, їх роблять для політиків, ініційованих ними громадських кампаній та, зрідка, на замовлення великих телеканалів.

Візьмімо, приміром, всеукраїнське дослідження, яке має назву «**Ставлення українців до діячів культури, історичних та політичних діячів**», що його провела організація «Українське демократичне коло» на замовлення Інституту політики 9–15 вересня 2010 року провело опитування в рамках проекту «Україні потрібні герої».

Вибіркова сукупність репрезентує доросле населення України й охоплює всі регіони країни. За місцем проживання опитано 1200 респондентів віком від 18 років і старше. Статистична похибка вибірки не перевищує $\pm 2,9\%$. Перше такого роду опитування було проведено у 2002, наступне у 2006 і третє – вересень 2010 року.

Респондентам пропонувалось оцінити своє ставлення до 20 діячів культури, а також до історичних та політичних діячів. Для того, щоб найбільш точно співставити ставлення до тих чи інших персон підраховувався індекс ставлення (середньозважений бал) у континуумі від 1 до 4. Найменше значення індексу (1) буде у тому випадку, якщо 100% респондентів, оцінюючи ставлення до того чи іншого діяча, дадуть відповідь «Дуже негативно». Найбільше значення індексу (4) буде у тому випадку, якщо усі респонденти, оцінюючи ставлення до певного діяча, дадуть відповідь «Дуже позитивно».

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Усі в Україні знають письменників – Тараса Шевченка, Івана Франко, Лесю Українку, 9 з 10 українців знають Богдана Хмельницького, Володимира Леніна та Йосипа Сталіна. Кожний третій громадянин не знає Павла Скоропадського та Петра Могилу, а кожний сьомий – не чув про Михайла Грушевського.

У першу десятку визначних діячів, що беззаперечно оцінюються як позитивні, увійшло 9 відомих українських культурних та державних діячів та... російський цар Петро I, якого позитивно оцінили 71,5%, натомість, майже 20% оцінюють негативно.

Передують майстри слова Тарас Шевченко (97,7%), Іван Франко (96,1%), Леся Українка (96%), далі йдуть державні та військові діячі – Богдан Хмельницький (90,3%), Ярослав Мудрий (90%) та княгиня Ольга (83,6%). Далі йдуть – Григорій Сковорода, Володимир Великий, Леонід Брежнєв, Михайло Грушевський, Вячеслав Чорновіл, Володимир Ленін, Микита Хрущов та Іван Мазепа.

Перший висновок, який можна зробити. Сучасна українська історична пам'ять дуже еkleктична, увібрала в себе як імперські – звідси, Петро I, радянські – Сталін, Ленін, перебудовчі – Хрущов, так і власне українські впливи. Причому, в більшості своїй героями і видатними постаттями українці вважають діячів мистецтва, тих, про кого добре пишуть у шкільних і університетських підручниках, і героїв телесеріалів, популярних просвітницьких програм тощо.

Симон Петлюра, Степан Бандера, Павло Скоропадський і Петро Могила замикають двадцятку видатних історичних фігур – тих, кого обирають собі в герої сучасні українці.

Повернімося до Петлюри. Дуже позитивно його роль в історії оцінюють 10,1% українців, скоріше позитивно – 18,5%, скоріше негативно – 21%, дуже негативно – 26,8%. Трохи більше 8 відсотків заявили, що не знають такого діяча. 15,5% -- не визначились, як до нього ставляться. У позитивному індексі ставлення Петлюра отримав бал, який розташував його між Сталіним і Бандерою.

Прикметно, що саме щодо цих трьох історичних постатей негативне ставлення українців переважає позитивне: до Йосифа Сталіна 64% українців ставляться негативно, а 28% позитивно, Степана Бандери – 51% проти 28%, Симона Петлюри – 48% проти 29%.

Давайте подивимось на ці самі цифри, подрібнивши їх на складові. Виходить, що на Заході України 56% позитивно ставляться до Степана Бандери та 50% до Симона Петлюри, тоді як на Сході – відповідно 9% та 11%. Мешканці сільської місцевості налаштовані більш позитивно, аніж городяни, так само думають молоді люди до 30-ти років на відміну від інших вікових категорій, а також чоловіки в порівнянні із жінками.

Діячів, яких ми могли б назвати петлюрівцями, у переліку немає. Однак, є політики, які діяли в один час із Петлюрою – Грушевський і Скоропадський.

Голові Центральної ради вдалося за останні двадцять років пройти шлях від повного забуття в історичній пам'яті та негативізму щодо його постаті в історичних дослідженнях – нині 68,4% українців ставляться до нього позитивно і дуже негативно. Негатив він викликає лише у 6,7%. При цьому, «не знають» його 14%, кожен десятий – не визначився.

Гетьмана і керівника Української держави 1918 року не знають понад 31% українців, відповідно багато – 17% не визначились щодо позитивів і негативів свого до нього ставлення. Негативно – 9,3% - відносно мало, порівняйте з 48% у Петлюри. І доволі позитивно – в півтора рази вище, ніж до глави Директорії.

Чому так? Очевидно, що грають значення дві речі. Залишки радянської пропаганди і новітній міф. Петлюру били і обстрілювали якнайсильніше за всіх діячів свого часу. Вийшли сотні назв книжок, не злічити статей, десятки кінофільмів, де Петлюра та отамани

виглядали як бандити-дикуни, антисеміти і русофоби, невдахи і просто маніяки. За часи незалежності ці образи, звісно, відступили, але не були заперечені іншими, візуально привабливішими.

Натомість пощастило Михайлу Грушевському. Ще за часів президента Леоніда Кравчука, в пошуках коріння української держави ХХ століття у істориків і ідеологів впало око на керівника Центральної Ради. Його призначили і суспільна думка це прийняла практично без заперечень на головну дійову особу 1917-1920 років, більше того – його практично канонізовано як «першого президента України». Тяглість від Грушевського, компромісного і інтелектуального політика, була потрібна Кравчукові для підсилення власних позицій.

В цій схемі місця Петлюрі – ідеологу антиросійського спротиву і військовому організаторові, який діяв в надскладних умовах, – місця не було. Йому не встановили пам'ятника в серці Києва – між будівлею, де засідала Центральна Рада та університетом, не перейменували вулицю – причому ту, на якій працюють сучасні парламент і уряд України. Його врешті не надрукували на грошах. Всі ці чинники разом і, напевне, ті, про які я не згадав – хоч би авторство багатотомної «Історії України-Руси», яку мало хто читав, але всі про неї чули), відтиснули Петлюру в тінь Грушевського.

І знову повертаюсь до власне Петлюри. Подивимось на динаміку ставлення до нього протягом десяти останніх років – трьох етапів соціологічного дослідження.

	Рік	Позитивно	Важко сказати	Негативно	Не знаю такого
Михайло Грушевський	2002	53	23	8	16
	2006	49	25	11	15
	2010	68	11	7	14
Симон Петлюра	2002	21	29	40	10
	2006	21	27	42	10
	2010	28	16	48	8

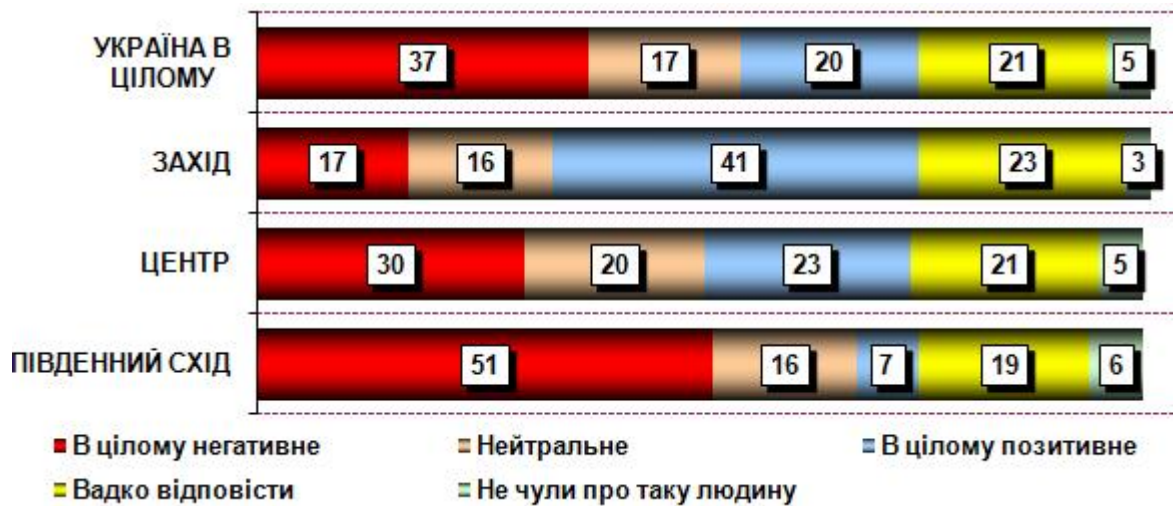
Маємо тенденції протилежного змісту – позитивне ставлення виросло з 21 до 28%, але водночас ствердилося й негативне – з 40 до 48%. При цьому майже в два рази впала кількість тих, яким важко щось сказати про Петлюру. І на два відсотки – з 10-ти до 8-ми – впала кількість тих, хто його просто не знає.

Таким чином фігура Симона Васильовича потрапила в, використаю боксерський термін, клінч. Суспільство справді розколоте – у ставленні до нього. У Петлюри є доволі багато симпатиків, але водночас міцна партія тих, для кого він категорично неприйнятний. Згадайте епопею з можливим встановленням пам'ятника Петлюрі в нього на батьківщині в Полтаві. Ми можемо казати про антипетлюрівську настанову тодішнього мера міста Матковського (до слова, представника Блоку Юлії Тимошенко, а не Партії регіонів чи Компартії), але треба визнати – у Полтаві знайшлося не так багато щирих прихильників Петлюри, які б прилюдно зазначили свою позицію, підтримали протести нечисленних політиків і інтелігентів.

Це все, звісно, неприємно, але не смертельно. Треба не опускати руки, продовжувати працювати – писати статті, публікувати книги, олюднюючи образ Петлюри, зокрема, бо людина у френчі у вагоні на фронті вже не стане близьким обивателю, який не знає, що таке війна, і в якого головна проблема – куди поїхати на відпочинок – у Крим чи в Туреччину.

Тепер до результатів іншого дослідження. Донецька соціологічна компанія Research and Branding Group, яка виготовляє чимало соціологічної продукції для чинної в Україні влади, проводила своє дослідження щодо ставлення до певних історичних фігур. Серед інших, у питальнику соціологів був і Петлюра.

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Цифри, порівняно з першим дослідженням дещо відрізняються, але тенденція – та сама. Негативних оцінок – майже вдвічі більше, ніж позитивних. Великий відсоток тих, хто не знає або не розібрався. Кожен п'ятий українець.

Але тут, на даній діаграмі, видно, де саме живуть ті, для кого Петлюра до сьогодні, ворог. На Південному Сході – тобто від Одеси до Харкова, включно з Донбасом і Кримом. Кількість тих, хто коливається, і не тих, хто не знає, надто мала, щоб завтра, після кращого пізнання орієнтири населення змінились. Це ситуація надовго.

Для кращого розуміння, що люди взагалі погано знають історію свого краю і своїх героїв, є графік, де висвітлено ставлення до іншої контроверсійної постаті зазначених часів – Нестора Махна, ідеологічного та політичного антипода Петлюри.

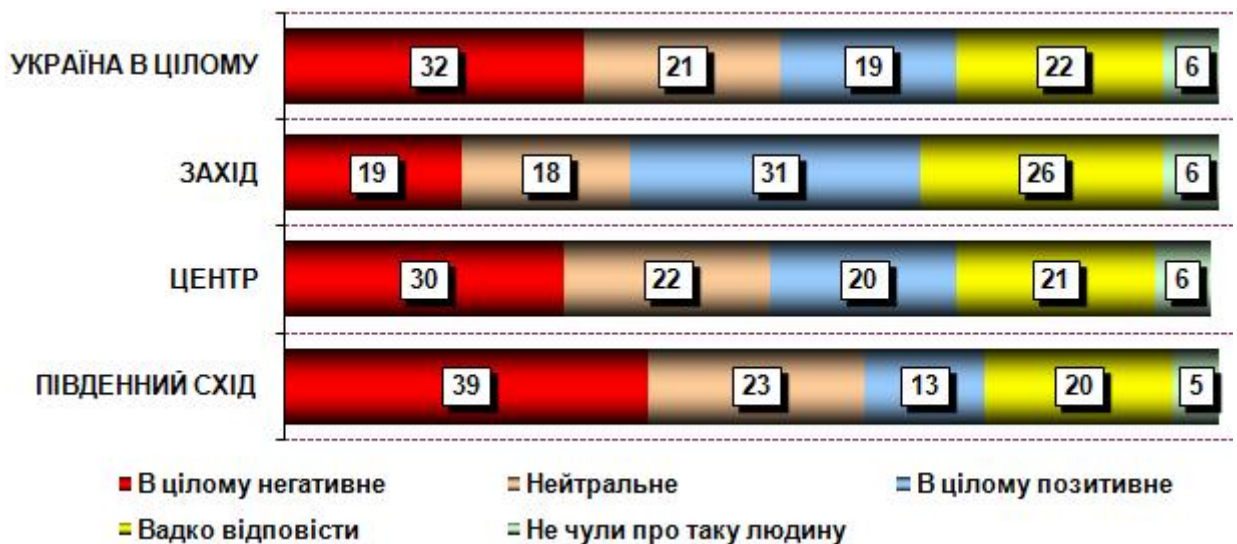

Схема в загальних рисах та сама. Патріотичний захід шанує комуніста-анархіста навіть більше, ніж національно орієнтованого соціал-демократа та державника. Південний Схід – так само ненавидить.

В інтернеті мені вдалося знайти один сканований документ, на жаль, без вихідних даних, але він теж ілюструє вищевикладену тенденцію.

64. Ким Ви себе усвідомлюєте за національністю?

Українцем/українкою	77,0
Росіянином/росіянкою	20,3
Порівну українцем та росіянином	0,7
Інше	2,0

65. Яку мову Ви вважаєте своєю рідною мовою?

Українську	55,5
Російську	32,0
Українську та російську однаковою мірою	11,1
Іншу	1,4

66. Яке Ваше ставлення до таких історичних постатей:

	Позитивне	Скоріше позитивне	Скоріше негативне	Негативне	Така особа мені не відома	ВВ
Іван Мазепа	27,0	27,8	11,3	10,0	8,7	15,1
Петро I	36,0	33,8	12,7	8,5	1,4	7,6
Катерина II	27,8	28,9	15,7	14,6	1,5	11,4
Симон Петлюра	12,1	19,5	21,6	29,2	4,4	13,2
Володимир Ленін	15,9	23,4	18,9	30,4	0,5	11,0
Йосип Сталін	9,6	12,0	21,2	49,0	0,4	-7,8
Степан Бандера	12,4	19,9	17,1	36,9	3,0	10,7
Володимир Щербицький	13,3	26,0	15,0	12,8	14,9	18,1
В'ячеслав Чорновіл	31,2	31,5	10,0	8,5	5,6	13,3

358

Цифри знову ж таки відрізняються, але тренд той самий – 31,6% - позитивне ставлення, 50,8% -- негативне, відмовились відповідати – 13,2%, не знають Петлюру – 13,2%. Отже, загалом, на прикладах трьох досліджень, зрозуміло як українці ставляться до Петлюри.

Тепер про певний власний досвід. У 2007-2008 роках я був головним редактором проекту «Великі Українці» на найпопулярнішому телеканалі «Інтер». Це було телешоу, побудоване за зразком і ліцензією британської програми «100 великих британців». Аналогічні програми проходили в Німеччині, США, Португалії, Румунії, Польщі, Греції. У Франції – теж, тут п'ятірка найвидатніших французів всіх часів шляхом голосування виглядала так – президент Шарль де Голль, мікробіолог і хімік Луї Пастьор, священник аббат Пер, двічі нобелівська лауреатка Марія Склодовська-Кюрі і... знаменитий комік Колюш.

Специфіка проекту є такою, коли самі люди, а не експерти чи історики, визначають, хто великий і має право увійти в сотню визначних постатей.

Для того, щоб краще розуміти, кого люди можуть обрати ми провели близько двадцяти голосувань у різних регіонах України, а також у студії телебачення, куди зібрали людей, які за своїми характеристиками могли представляти Україну.

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Спочатку голосували люди на майданах 3 міст – Києва, Харкова, Ялти і Львова. Результат був такий:

Шевченко Тарас	673
Ющенко Віктор	412
Бандера Степан	347
Тимошенко Юлія	266
Франко Іван	257
Хмельницький Богдан	245
Чорновіл В'ячеслав	242
Грушевський Михайло	236
Шухевич Роман	225
Мазепа Іван	223
16. Коновалець Євген	96
17. Петлюра Симон	90
18. Янукович Віктор	89

Як виявилось за півроку, перше голосування було доволі точним. До підсумкової десятки потрапили 5 історичних фігур – Шевченко, Бандера, Франко, Хмельницький, Чорновіл, а Мазепа і Шухевич посіли 11-12 місця.

Під час першого дня голосування Симон Петлюра опинився на 17-му місці, між Євгеном Коновальцем і... Віктором Януковичем. При підведенні результатів, після обробки кількох мільйонів голосів, головний отаман посів 26 місце – між поетесою Ліною Костенко і кінорежисером Леонідом Биковим.

Цікаво, що і тут ми стикаємось із феноменом відторгнення Петлюри масовою свідомістю. Під час одного з голосувань, коли вибірці запропонували назвати антигероїв в історії України, результат виглядав так:

Не визначились	54,7 %
Таких нема	5,7 %
Віктор Янукович	5,7 %
Юлія Тимошенко	4,7 %
Леонід Кучма	4,2 %
Петр Симоненко	4,2 %
Степан Бандера	2,6 %
Леонід Кравчук	2,6 %
Нестор Махно	2,6 %
Олександр Мороз	2,1 %
Наталія Вітренко	2,1 %
Богдан Хмельницький	1,6 %
Роман Шухевич	1 %

По кілька «чорних міток» отримав і Петлюра, в компанії з Ахметовим, Брежневим, Горбачовим, Хрущовим, Лазаренком, Ківаловим. Зауважу, що голосування відбувалось чотири роки тому, відтак зараз це виглядало б інакше, скажімо, не сумніваюсь, що був би присутній в цьому переліку Віктор Ющенко.

І знову до «великих українців». З сучасників головного отамана у першу сотню потрапили: 14 – Михайло Грушевський, 26 – сам Петлюра, 32 – Махно, 39 – академік Володимир Вернадський, 40 – вождь ОУН Євген Коновалець, 49 – письменник Михайло Булгаков, чие трактування петлюрівців в творчості до сьогодні є предметом гострих дискусій на українському телебаченні. У самому кінці списку опинився гетьман Скоропадський (82 місце).

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Після проекту я проаналізував як співвідносяться переможці народного голосування і назви київських вулиць і площ. Виявилось, що чи не 90% імен уже пошановані – або ще за радянської влади, або вже в новітні часи. Але серед тих, хто не отримав в історичній пам'яті столиці були якраз герої 1917-1920-х років – Петлюра, вояки армії УНР, Коновалець, січові стрільці, Махно, Скоропадський.

Рішенням Київради багато років тому вулиця, що носить ім'я більшовика Артема була перейменована на честь полковника Коновальця, однак вивіски так і не з'явилися. Вулиця Комінтерну, яка веде від залізничного вокзалу – два роки тому була таки перейменована на честь Петлюри. Але щодо неї вже не раз здійснювались блюзнірські акції неповаги – прихильник єдиної і невіддільної Росії замальовував імя Петлюри і зривав деякі таблиці. Його було затримано, але, наскільки відомо, покарання він не поніс.

В цьому сенсі дещо наївно було б вимагати від влади, щоб постав монумент чину діячів Української Народної Республіки і самому головному отаману. Однак, можу з приємністю сказати, що саме сьогодні в Києві відкривається хрест пам'яті офіцерів армії УНР, петлюрівцям, які були уродженцями столиці. Робить це, правда, не влада, а громадськість – члени Спілки Української Молоді в Україні та громада УПЦ Київського патріархату.